

Аліна Сапонава

ШЛЮБНЫЯ ВАРОЖБЫ ЖЫХАРОЎ ГОМЕЛЬШЧЫНЫ

Варажба – гэта своеасаблівы комплекс, выкананне якога скіравана на прадказанне будучыні. Маладыя людзі імкнуліся даведацца пра тое, што чакае

ў далейшым, ці споўняцца жаданні і мары, з кім звядзе лёс. Для гэтага і існавалі разнастайныя варожбы.

На Гомельшчыне самую вялікую групу складалі варожбы пра будучы лёс маладой дзяўчыны: ці хутка яна выйдзе замуж, якую знешнасць і нораў будзе мець муж, ці будуць у сям'і дзеткі, дастатак і г. д. Звычайна магічныя абрады такога кшталту былі прымеркаваны да свят: Калядаў, Масленіцы, Купалля, Пакрова і іншых. Асноўная колькасць варожбаў прыпадала на Каляды, калі, па народных уяўленнях, прыходзяць з «таго свету» душы памерлых і актывізуецца нячыстая сіла.

Абрад варажбы здзяйсняўся ўвечары, ноччу ці раніцай. Часцей за ўсё варажылі паасобку. Але вядома, што на Гомельшчыне магічны абрад мог адбывацца і з удзелам невялікай групы людзей (асабліва важна, каб колькасць ўдзельнікаў варажбы была няцотнай).

Падчас варажбы вялікая роля надавалася пэўным прадметам, якія непасрэдна выкарыстоўвалі, каб вызначыць свой лёс. Гэта маглі быць самыя разнастайныя рэчы хатняга і гаспадарчага ўжытку: падушка, ручнік, лучына, замок і ключ, попел, а таксама посуд (лыжкі, міскі, талеркі з вадой). У працэсе варажбы жыхары Гомельшчыны выкарыстоўвалі расліны і кветкі. Звычайна гэта было зерне (лён, каноплі, проса), а таксама так званыя «купалінкі», мак, ружы, васількі, лісткі трыпутніка, вянкi з кветак або нават дрэвы.

Даволі пашырана варажба, звязаная з ужываннем ежы. Адметным з'яўляецца той факт, што іншы раз у рацыён уваходзілі і занадта салёныя стравы (вараная бульба, аладкі, галушкі). У прыватнасці, на св. Андрэя пяклі тры галушкі, надавалі ім мужчынскія імёны, клалі на парозе і клікалі кошку ці сабаку. Чыя галушка з'ядалася першай, той і будзе мужам.

Цікавыя варожбы звязаны з выкарыстаннем у магічным абрадзе прадметаў адзення. Вельмі пашыраны, напрыклад, абрадавыя дзеянні з панчошкамі. Адну з іх дзяўчына нацягвала звычайна на правую нагу і прасіла ў замоў, каб ноччу ўбачыць у сне жаніха. Існавалі і такія абрады, дзе ў якасці суправаджальных прадметаў выкарыстоўвалася чужое мужчынскае адзенне (сімвал мужчыны), якое клалі пад галаву ці падушку.

Прадметы і рэчы ў варажбе маглі быць і сродкам прыцягнення пажаданай асобы (косткі кажана, жабы, лапкі крата, галінка, на якой сядзеў салавей, пчаліная матка і г. д.). Любоўны прыварот на Гомельшчыне ажыццяўляўся з дапамогай магічнага кола, якое павінна было спыніць сыход каханага за сімвалічныя межы (абкручвалі вакол вёскі нітку, абносілі лучыну вакол задуманага чалавека, сала вакол печы або вёскі і інш.).

Як і час, локусы для варажбы таксама мелі асаблівае значэнне. Лічылася, што гэта месцы, дзе можа ажыццяўляцца сувязь паміж «гэтым» і «тым» светам: ложка, калодзеж, палонка, гумно, печ, гарышча хаты, лазня, перакрываўанне дарог, сметнік, «смалішча», хлёў, сені, гара, падвал, могілкі. Варажылі нават на вуліцы, а таксама пад вокнамі хат.

Поспех падчас сустрэчы з духамі самага рознага кшталту забяспечваўся цэлым комплексам умоў, лакальнымі і тэмпаральнымі характарыстыкамі рытуалу, якія ўсе разам і кожны паасобку былі накіраваны на здыманне межаў

паміж «тым» і «гэтым» светам і атрыманне з «таго» боку адпаведнага знака. Каб наладзіць кантакт, той, хто збіраўся варажыць, здымаў крыж і пояс – «размыкаў» абарончую мяжу, развязаў вузлы на адзежы, дзяўчаты распускалі косы, выходзілі з хаты, не перахрысціўшыся, моўчкі, падчас басанож ці у адной сарочцы, часам зусім распрануўшыся. Ішлі да месца варажбы потайкам, каб ніхто не бачыў. Варажылі, заплюшчыўшы вочы, прыкрыўшы твар хусткай. У той жа час прадпрымалі абарончыя меры супраць нячыстай сілы: абводзілі вакол сябе круг качаргой, лучынай, нажом, іншы раз надзявалі на галаву гліняны гаршчок. Пры калектыўных варожбах удзельнікі трымалі адзін аднаго за мезенцы.

У абрадзе варажбы вылучаюцца тры структурныя часткі: падрыхтоўчыя дзеянні, атрыманне «знака» лёсу, растлумачванне «знака» лёсу. Калі падвесці вынікі і падагульніць назіранні, зробленыя на падставе фальклорных матэрыялаў, якія захоўваюцца ў архіве лабараторыі фальклору ГДУ імя Ф. Скарыны, то можна зрабіць спробу сістэматызацыі шлюбных варожбаў жыхароў Гомельшчыны паводле наступных крытэрыяў:

Па часе правядзення. Паводле гадавога цыкла варажбы падзяляюцца на зімовыя (асобна вылучаюцца калядныя), веснавыя, летнія, восеньскія.

Па ліку ўдзельнікаў. Вылучаюцца варожбы прыватныя і калектыўныя.

Па месцы правядзення. У варожбах Гомельшчыны часцей за ўсё ўзгадваюцца такія локусы, як: перакрываванне дарог, могілкі, вуліца, гумно, лазня, сметнік, хлеў, калодзеж, гарышча хаты, сені, падвал, палонка, печ, ложак і інш.

Па дапаможных прадметах. Найбольш ўжывальнымі дапаможнымі атрыбутамі пры варажбе з'яўляюцца: расліны, кветкі, зерне (купалінкі, мак, ружы, васількі, трыпутнік, лён, каноплі, проса), ежа (куцця, селядзец, салёныя бульба, бліны, аладкі, галушкі), прадметы хатняга і гаспадарчага ўжытку (замок, ключ, рушнік, лучына), адзенне (панчошкі, штаны і інш.), посуд (лыжкі, міскі, талеркі).